

Ruim een eeuw ganzen in Midden-Delfland

Wim Breedveld

Overwinterden ganzen in het begin van deze eeuw in West-Nederland, daar waar ze nu grotendeels ontbreken? In elk geval wel in Midden-Delfland. Al bezochten de ganzen het gebied niet meer, ze kwamen na tientallen jaren terug. Waarom? Als oude zowel als nieuwe pleisterplaats geniet Midden-Delfland weinig bekendheid bij vogelkenners. Het voorkomen van ganzen van 1885 tot in 1988 wordt hieronder nader bekeken.

Gebied

Midden-Delfland is een Zuidhollands weidegebied ter grootte van 6600 ha. Thans wordt het begrensd door de Westlandse kassen in het westen, door Delft in het noorden en door Schiedam, Vlaardingen en Maassluis in het zuiden. In het overwegend open landschap overheerst weiland, met in het westen enige akkerbouw (200 tot 300 ha) alsmede enige tuinbouw. Een beperkt aantal terreinen is gelegen op ruime afstand van eventuele verstoringsbronnen, zoals spoorlijnen, doorgaande wegen en paden, bebouwing en bosjes. Als gekozen wordt voor een afstand van 300 meter, bestaat slechts 400 ha uit open ruimte (zie figuur 1).

Voor Midden-Delfland was de afgelopen eeuw een tijd van ontwatering, verstedelijking en versnippering van de open ruimte door onder meer aanleg van wegen. Deze processen zetten zich nog voort. Voor een gedetailleerde gebiedsbeschrijving wordt verwezen naar Noltee & Van der Weyden (1983) en naar De Gooijer & Kraak (1979).

Alkheet Buitenpolder, linksachter Vlaardingen, geheel achter de industrie van de Rijnmond met de Oude Maas en de Nieuwe Maas.

Foto: Landinrichtingsdienst, Utrecht.

Methode en materiaal

Om gegevens te verzamelen werden archieven, interviews en waarnemingen als bron gebruikt. Archieven zijn als bron belangrijk voor de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw, toen boeren een verzoek deden aan het ministerie van Justitie om ganzen die naar hun zeggen landbouwschade veroorzaakten, te laten schieten bij wijze van buitengewone machtiging. Slechts de overzichten (indices) van de binnengekomen verzoeken zijn bekeken in het Rijksarchief in Den Haag. Wel is het archief van de Gemeente Maasland grondig doorgespit. Bij het jaar 1885 is het archiefonderzoek begonnen om het voorkomen van ganzen vóór, tijdens en ná de strenge winter van 1890/1891 te kunnen vergelijken.

Een tweede informatiebron vormen herinneringen van oude bewoners van Midden-Delfland, die geïnterviewd zijn. De interviews begonnen steeds met zogenaamde 'open' vragen (open: in welk jaar? gesloten: in 1947?) om te voorkomen dat een antwoord in de mond werd gelegd. De antwoorden zijn onderling vergeleken. Bij de vergelijking en het besluit een antwoord al dan niet bruikbaar te achten, liet ik mij leiden door de volgende overwegingen: hoe helder en specifiek is een herinnering, hoeveel personen komen ermee voor de dag, hoe oud zijn ze en bezitten ze kennis en interesse ten aanzien van het natuurgebeuren, welke polder bewoonden ze? De circa veertig personen met bruikbare herinneringen woonden verspreid over Midden-Delfland. Als buitenlui (boer, jager of kooiker) liepen ze voortdurend in het veld. Vanwege hun geboortedata en blijkens gesprekken met hen zijn de jaren 1910 tot 1920 de horizon van de collectieve kennis. Wat zich voordien afspeelde, is nagenoeg niet te achterhalen. Over de Dijkpolder en de Klaas Engelbrechts Polder kon niet genoeg informatie worden verzameld.

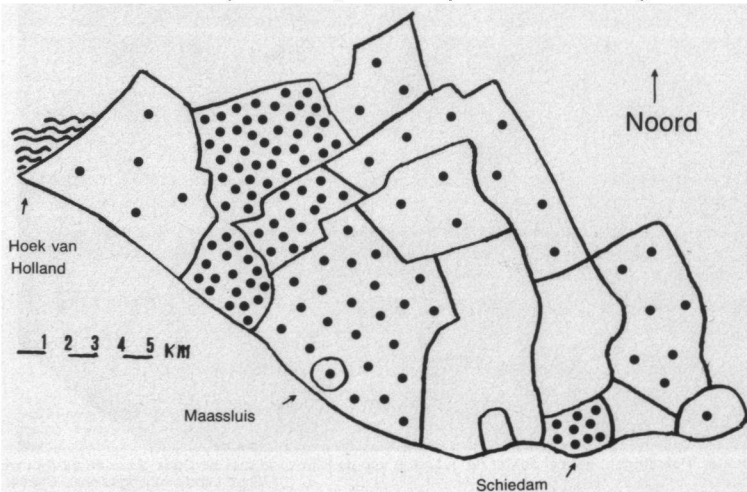
Als derde bron dienen waarnemingen van vogelaars. De eerste waarnemingen zijn afkomstig uit 1962 tot en met 1969 (met de allervroegste uit 1947) en betreffen overwegend watervogeltellingen, die gehouden werden in elke maand, vaak verscheidende malen per maand, tussen sep-

tember en maart in de directe omgeving van Vlaardingen. De eerste helft van de jaren zeventig is blanco voor geheel Midden-Delfland door het nagenoeg ontbreken van verslagen. Na 1975 en vooral na 1978 lopen de losse en systematisch verrichte waarnemingen binnen uit heel Midden-Delfland. De Aalkeet Buitenpolder en de Foppenpolder zijn daarbij het meest bezocht; minimaal twee keer per maand tussen september en april over de jaren 1977 tot en met 1988. Overig Midden-Delfland heeft minder aandacht gekregen. Hoeveel minder, laat zich moeilijk uitdrukken in een cijfer, omdat vogelaars doorgaven wanneer ze wel ganzen zagen zonder vaak te vermelden wanneer niet. Zonder correctie is het minimum aantal bezoeken aan de diverse polders over de winters 1981/1982 tot en met 1987/1988 achtereenvolgens: drie à vier, twee à drie, geen à twee, vier à vijf, zes à zeven, zes à zeven, twee à drie. Hierbij zijn alleen de bezoeken uit december, januari en februari meegerekend. De tellingen en de waarnemingen laten wel toe de grote lijn in het voorkomen van ganzen in de laatste tien jaar te volgen, waartoe wij ons dan ook beperken. Over de Woudse Polder en de Akkerdijksche Polder zijn geen recente gegevens verzameld.

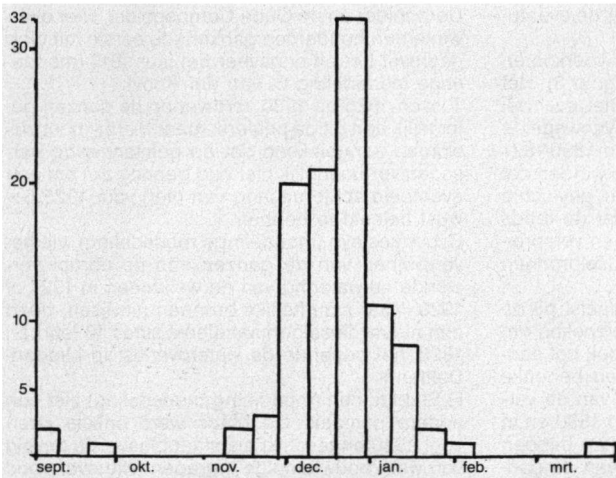
Veel ganzen van 1885 tot 1914

Uit het Rijksarchief in Den Haag blijkt dat overweldigend ganzen aanwezig waren tussen 1885 en 1914; in een brede strook van 's Gravenzande tot Rotterdam, waar ze thans vrijwel geheel gemist worden, hielden ze zich toen op. Deze conclusie valt te trekken uit het grote aantal aan het ministerie van Justitie geadresseerde verzoeken om ganzen te laten schieten. De verzoeken van alle jaren zijn weergegeven op een kaart. Hierbij is elke stip een verzoek, en alle stippen zijn gelijkmatig verdeeld over het oppervlak van een gemeente (zie figuur 1).

Soms werd al gauw over de ganzen geklaagd, in elk geval door Maaslandse boeren. Toch zijn de klachten wel indrukwekkend. Ze geven slechts het topje van de ganzenmassa prijs. Om een voorbeeld te geven: uit Naaldwijk stammen de

Figuur 1. Ligging van de afschotverzoeken over de jaren 1885 tot en met 1913.

Figuur 2. Aantal afschotverzoeken per decade, gerekend vanaf 1 september, over de jaren 1885 tot en met 1913.

verzoeken van 1911, 1912 en 1913, maar het is zeker dat destijds een groter verspreidingsgebied werd ingenomen door de ganzen. Dat blijkt uit de interviews en aanvullende informatie (zie volgende paragraaf) die samen tonen dat geheel Midden-Delfland en de strook ten oosten hiervan bevolkt werd tussen 1905 en 1920.

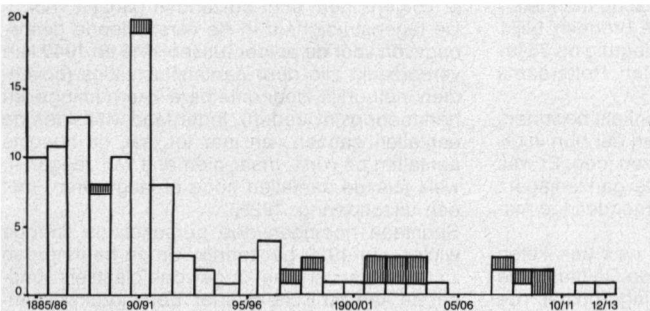
December is de maand met de meeste verzoeken (zie figuur 2) en daarom mag men veronderstellen dat de Kolgans (*Anser albifrons*) of de Rietgans (*Anser fabalis*) of beide de meest voorkomende soorten waren. Deze soorten arriveerden vooral in december (Van Oordt 1925). Tevens kan het figuur uitdrukking geven aan de verhoogde jachtintensiteit in december in verband met de feestdagen!

Ook de Grauwe Gans (*Anser anser*) moet zijn voorgekomen, want reeds in september klonken er klachten, die geuit werden bij Schiedam (en opvallend genoeg nergens anders) betreffende zowel ganzen (1895, 1901, 1907) als 'schadelijk gedierte' (1902, 1908, 1909). September was de maand dat de Grauwe Gans in groten getale Nederland binnenstroomde bij een vrijwel complete afwezigheid van de Kol- en Rietgans (Van Oordt 1925).

Wellicht verscheen eveneens de Brandgans (*Branta leucopsis*) maar dan als zeldzame gast. Hiervoor pleit een opmerkelijk berichtje uit de Nieuwe Vlaardingse Courant van 21 januari 1891. 'Door den jager Jan Scheffer te Vlaardingen is in den Waterweg geschoten een soort flu-

weelgans, aschgrauw van kleur met zwart fluweelachtigen kop en hals zijnde bij den kop van onder een witte kring, zwarte pooten met zwermvliezen en een zwarten spitsen bek. De grootte is die van een groot soort eend. De diergaarde te Rotterdam zal dit exemplaar dat een gebroken vleugel heeft door het schot, ten geschenke ontvangen'. De beschrijving kan eventueel op een Canadese gans (*Branta canadensis*) slaan. Hoe dan ook, zó zeldzaam was de soort als wintergast dat hij de krant haalde met een beschrijving van het uiterlijk zonder echter – kennelijk door zijn zeldzaamheid – aangeduid te zijn met een soortnaam. Van Oordt (1925) stelt dat de Brandgans weinig en onregelmatig voorkwam, pas na een vorstinnval in groter aantal. Inderdaad liet zich in januari 1891 een grote koude tijdens een strenge winter gelden (Buisman 1984).

Waar brachten al de ganzen de nacht door? Mogelijk aan de Maas. Die situatie zou in elk geval bestaan kunnen hebben in de jaren twintig van de 20ste eeuw (zie volgende paragraaf). Wellicht sliepen de ganzen daar ook vóór de jaren twintig en misschien ook aan de Waterweg. Die veronderstelling wordt gesteund door de maximale afstand van twaalf tot vijftien kilometer tussen aan de ene kant de beide grote wateren en aan de andere kant de noordelijkste klachtenmeldingen. De meeste ganzen vliegen hoogstens vijftien kilometer om hun slaapplek te bereiken (Lebret et al 1976). De veronderstelling wordt ook gesteund door de tendens van de klachten, die toe-

Figuur 3. Aantal afschotverzoeken per jaar. Wit voor ganzen, gearceerd voor vroeger aangeduid als 'schadelijk gedierte' in de winter. Hiermee werden mogelijk ganzen bedoeld.

nemen in zuidelijke richting, dus naar de eventuele slaappleaats toe (zie figuur 1).

Is er een trend te bespeuren in het voorkomen van de ganzen? Zo te zien wel (zie figuur 3). Het aantal klachten neigt naar daling, met evenwel een piek in de winter van 1890/1891. Vanwege de uitzonderlijke koude in de winter van 1890/1891 lijkt de piek reëel. Verondersteld mag worden dat buitengewoon veel, uit het noorden gevluchte ganzen neerstreken. Of het is zo dat de reeds aanwezige groepen zich opdeelden en verspreiden om de schaars geworden voedselbronnen beter te kunnen benutten.

Voor meer vragen zien wij ons geplaatst bij de kwestie van het afnemend aantal verzoeken om ganzen te laten schieten. Nam dus ook het aantal ganzen af? Misschien, maar men bedenke dat de verandering in de registratie van de verzoeken die ingevoerd werd in januari 1890 en in januari 1907, geleid of bijgedragen kan hebben tot het beeld van de achteruitgang van de ganzen. In de zelfde lijn is het ontbreken van verzoeken in 1905 en 1906, waarschijnlijk terug te voeren op natigheid in de verslaglegging.

Om de kwestie van de afname te onderzoeken, evenals de veronderstelling ten aanzien van de slaappleaats en de betrokken soorten is een nadere verkenning van archieven nodig. In elk geval spreekt de literatuur (Lebret et al 1976) over een afname van de Rietgans, die in de 19de eeuw begon en wat betreft Nederland doorzette tot na 1940.

Veel ganzen van 1910 tot 1941

Aan het begin van de 20ste eeuw zien wij veel ganzen aan de hand van de interviews. Deze grote aantallen verdwenen tussen 1920 en 1930. Slechts één polder werd bezocht tot circa 1940. Aldus kunnen wij de ganzensituatie in Midden-Delfland tussen 1910 en 1941 samenvatten. Per gunstig ganzengebied (ik onderscheid drie gebieden) was de situatie verschillend.

De Zouteveen Polder, waar vooral de jachtvrije omgeving van de hier gelegen eendenkooi een aantrekkelijke foerageerstek vormde (mondellinge mededeling P. Nierop), werd mogelijk het eerst niet meer bezocht. Exact 1920 wordt door vier of vijf personen aangewezen als het jaar van het verdwijnen van 'vele honderden' of 'duizenden' of 'enorm veel' ganzen. Kleine groepjes bleven vervolgens opduiken tot 1930, ook in de oostelijke gelegen polders.

De komst van het vliegtuig zou verantwoordelijk zijn geweest voor de achteruitgang (mondellinge mededeling J. de Rouw, hij gaat af op mondellinge overlevering). Uit schriftelijke bronnen blijkt mij dat het eerste commerciële vliegtuig op 26 juli 1920 opsteeg vanaf de Waalhaven, Rotterdams eerste vliegveld.

Niet onvermeld mag blijven dat enkele bewoners uit overlevering wisten te vertellen dat hun voorgeslacht omstreeks 1900 op ganzen joeg. Er was dan ook sprake van ene 'Jan de ganzenjager', die leefde tussen 1815 en 1902 (mondellinge mededeling A. Olsthoorn).

Een ander goed ganzengebied was een keten polders in het westen van Midden-Delfland, die gevormd wordt door de Kralingerpolder, de

Dorppolder en de Oude Campspolder. Hier overwinterden honderden ganzen, de eerste melding daarover betreft ongeveer het jaar 1913 (mondellinge mededeling C. van der Kooy).

Tussen 1925 en 1930 verdwenen de ganzen geleidelijk aan uit de polders, maar hierbij moet wel worden aangetekend dat de geïnterviewde personen vermoedelijk niet oud genoeg zijn om een eventuele achteruitgang van (ver) vóór 1925 bewust beleefd te hebben.

C.J. Arkesteyn (mondellinge mededeling) wijt het verdwijnen van de ganzen aan de abrupt versterkte ontwatering van de weilanden in 1927 of 1928. Naar schriftelijke bronnen uitwijken, deed een nieuw dieselgemaal dienst sinds 18 februari 1928, het beperkte de wateroverlast in Midden-Delfland.

F. Staelduinen (mondellinge mededeling) ziet een andere oorzaak. De Maas werd enkele jaren vóór 1930 ongeschikt als slaappleaats, als gevolg van waterbouwkundige ingrepen. Hierover vond ik niets in de literatuur.

De Aalkeet Buitenpolder was het derde goede ganzengebied en genoot als zodanig bekendheid in geheel Midden-Delfland. Maximaal 'duizenden' ganzen pleisterden er volgens de meerderheid der informanten, maximaal 'honderden' volgens een even geloofwaardige minderheid. Tot circa 1940 diende de polder als pleisterplaats. Toen was overig Midden-Delfland dus al tien jaar of langer door de ganzen verlaten.

De aantrekkelijkheid van de polder kwam voort uit de rust. In de polder lagen namelijk twee eendenkooien met overlappend kooirecht, zodat het jachtverbod van twee kanten verzekerd werd. Naar mijn idee kan verder van belang zijn dat de pleisterplaats dichtbij Voorne-Putten gelegen was, daarheen konden verjaagde ganzen uitwijken om te foerageren en te overnachten. D. Hofman (mondellinge mededeling) zag iets dergelijks. Door schaatsters verstoorde ganzen zochten hun toevlucht op het Eiland van Rozenburg (thans verdwenen) of aan de Nieuwe Waterweg waar toen nog rust heeste.

Tot ongeveer 1940 trok de Aalkeet Buitenpolder ganzen aan. Hoewel door enkele personen duizenden vogels tot aan 1940 worden opgegeven, lijken mij aanzienlijk lagere aantallen in de jaren dertig toch waarschijnlijker. Want een geduchte aantalsafname vond volgens M. Hoogendam (mondellinge mededeling) plaats tussen 1925 en 1930. Deze bewering past in het beeld voor geheel Midden-Delfland. Vóór de afname kwamen er volgens hem echt duizenden ganzen voor.

De tegenstrijdigheid in de verschillende getalsopgaven voor de polder tussen 1916 en 1940 kan veroorzaakt zijn door aantalsfluctuaties (bovendien, natuurlijk, door ontelbare waarnemings- en herinneringsinvloeden). Inderdaad wisselden de aantallen ganzen van jaar tot jaar, de hoogste aantallen bij vorst, maar niemand kon zeggen in welk jaar de aantallen hoog of laag waren, met één uitzondering: 1929.

Spontaan noemden drie personen de strenge winter van 1929 ganzenrijk, en ze herinnerden zich ook ganzen van 'ongewone plaatsen' rondom de Aalkeet Buitenpolder. Een indrukwekkende

de gebeurtenis moet het geweest zijn. Let wel: 1929 was de eerste echte strenge winter ná 1891. Elders in Midden-Delfland ontmoette ik geen personen die zich een zelfde indrukwekkende ervaring herinnerden, noch spontaan noch desgevraagd.

Waarom verlieten de ganzen uiteindelijk de pleisterplaats in de Aaakteet Buitenpolder? Eind jaren dertig werd er een nieuwe rijksweg (de huidige A20) door de polder aangelegd, en in de Tweede Wereldoorlog stonden er kanonnen langs de rijksweg. Het Vlaardingse archief bevestigde beide fenomenen, maar gaf geen uitsluitend over het eerste jaar van hun verschijnen. Buiten de drie goede ganzengebieden werden ganzen er slechts onregelmatig en in gering aantal waargenomen.

Een kleine aantekening is wel op zijn plaats. Weliswaar is hier een onderscheid gemaakt tussen aantrekkelijke en onaantrekkelijke polders, zoals dat door diverse geïnterviewde personen werd aangegeven. Maar volgens twee personen werd toch elke of vrijwel elke polder bezocht door de ganzen. Hun opgaven zijn van algemene, samenvattende aard en daarom laat ik ze niet zwaarder wegen dan de gedetailleerde opgaven van andere personen. Ik houd vast aan het bovenvermelde onderscheid, en dan valt al te verklappen dat het contrast ongeveer in deze vorm is terug te vinden in de jaren 1979–1988.

Het voorkomen van ganzen in Midden-Delfland in het begin van de 20ste eeuw stond overigens niet op zichzelf. Ook bij Rotterdam, waarschijnlijk in de polders ten noorden van de stad, waren ganzen te vinden. In 1944 vertelt H. van Dam over 1905–1915 (*'dertig à veertig jaar geleden'*): *'en in den winter was het geen ongewoon gezicht groote troepen Grauwe Ganzen, Rietganzen en vooral Kolganzen in de weilanden te zien*

neerstrieken' (NNV, afdeling Rotterdam 1944). Ook bij De Lier, ten westen van Midden-Delfland, lieten veel ganzen zich in het begin van de 20ste eeuw zien (mondellinge mededeling L. Ammelan).

Welke soorten ganzen trokken naar Midden-Delfland en waar overnachtten ze? Wie de vraag konden beantwoorden, waren diegenen die bij de vogels betrokken waren zoals jagers en kooikers. Daarom zijn hun uitspraken relatief betrouwbaar, hoewel hun aantal gering is.

De Kolgans en de Rietgans kwamen het meest voor tussen 1913 en 1940. Meestal werd de Kolgans als talrijkste soort van het tweetal genoemd, en daar houd ik het op. Twee personen schatten echter de Rietgans talrijker in de jaren die ze zich konden herinneren. Het is natuurlijk mogelijk dat de verhouding in aantallen van de Kolgans ten opzichte van de Rietgans wisselde per jaar en per polder.

De Brandgans kwam niet voor (mondellinge mededeling F. Staelduinen). Volgens D. Hofman (mondellinge mededeling) kwam de Brandgans wel voor, maar in kleine aantallen. In dit verband is het opmerkelijk dat vooral de *'Bonte- of Brandgans'* gezien werd volgens verscheidene, minder op ganzen gespitste, personen; en F. Staelduinen vernam van zijn grootvader dat vroeger het *'Bonte- of Noordse goed'* bij strenge vorst verscheen. Werd met de Bonte Gans de Kolgans aangeduid? Men moet beseffen, aldus diverse personen, dat voor verschillende soorten ganzen vaak de zelfde naam werd gebruikt.

De Grauwe Gans, die ondermeer de *'Blauwe'* en de *'Herfstgrauwe'* heette, zou ook geregeld aangetroffen zijn. Maar ik vind sommige opgaven te vaag. Het is niet uitgesloten dat het ging om andere grauwe ganzen en om overtrekkende Grauwe Ganzen.

Rijksweg A20 door de Aaakteet Buitenpolder heen.

Foto: René Pop.

De Kleine Rietgans (*Anser brachyrhynchus*) verscheen in kleine groepjes (mondelijke mededeling D. Hofman en F. Staelduinen).

Overnachten deden de ganzen enerzijds buiten Midden-Delfland. Dat gebeurde bijvoorbeeld aan de Maas tot het einde van de jaren twintig. Hoogwater aldaar, onder invloed van het getij, verdreef de vogels soms vroegtijdig. Maar het gebeurde ook dat ze pas 's midags landden in hun foerageergebied de Kralingerpolder in Midden-Delfland (mondelijke mededeling F. Staelduinen).

In de kreek met de naam 'De Krim' aan De Beer sloepen 500 tot 700 Kol- en Rietganzen, ze foerageerden in de Aalkeet Buitenpolder (mondelijke mededeling W. Pols). Deze situatieschets moet mijns inziens slaan op de jaren dertig, toen alleen nog de Aalkeet Buitenpolder als ganzenpolder bekend stond. De afstand tussen slaap- en graasplek bedroeg ongeveer vijftien kilometer. Toch moeten ook in de Aalkeet Buitenpolder ganzen overnacht hebben, zo concludeerden M. Hoogendam en D. Hofman uit de vondst van grote hopen uitwerpselen in het weiland. Dat hier door ganzen werd overnacht, houdt ongetwijfeld verband met de grote rust die er krachtens het kooirecht heerste.

Wenig ganzen van 1930 tot 1979

Nadat de grote massa van de ganzen tussen 1930 en 1940 was verdwenen, keerden 's winters 'kleine' groepjes 'korte' tijd terug, misschien in elke winter. Deze samenvattende indruk werd gegeven door boeren en jagers. Speciaal de ganzen uit de strenge winters van 1941, 1947, 1956 en 1963 alsmede die na de Watersnoodramp van 1953 werden herinnerd. Het ging toen om 'kleine' aantallen, waarbij per jaar maar één of twee meldingen bestaan.

In 1947 foerageerden echter meer ganzen- een gebeurtenis die bovendien iets meer personen zich herinnerden. Behalve zeven Canadese Ganzen op 25 maart in een Vlaardingse eendekooi (dagboek A. de Jong) zochten omstreeks

eind maart onder meer driehonderd Kolganzen hun oude pleisterplaatsen in de Kralingerpolder op (mondelijke mededeling F. Staelduinen). Ook de Aalkeet Buitenpolder fungeerde kort na de Tweede Wereldoorlog als trekpleister voor geringe aantallen en wel 'enkele' jaren. Maar welke jaren, is mij uit de verhalen niet duidelijk geworden.

Dat ook tijdens niet-strenge winters in Midden-Delfland gefoerageerd werd, in elk geval in de jaren zestig en zeventig bij Vlaardingen, wordt bevestigd door waarnemingen van vogelaars, die toen schriftelijk zijn vastgelegd. Jaarlijks werden ganzen gezien, hun verblijf duurde een paar dagen tot enkele weken. Daarbij kwam de Grauwe Gans het meest voor. De soort verscheen vrijwel jaarlijks en verscheidene malen per jaar in groepen van onder de zeventig stuks, met uitzonderingen van honderd tot tweehonderd exemplaren. De Kolgans werd maar vier maal opgemerkt, het betrof hooguit tien vogels. In 1968 en 1969 vertoonde zich drie maal de Kleine Rietgans, met maximaal 28 (?) individuen.

Veel ganzen van 1979 tot in 1988

Waren er niet veel ganzen tussen 1945 en 1979, met de strenge winter van 1979 ving een bijzondere periode aan van hoge aantallen, tot duizenden toe. Zo waren althans de ervaringen van vogelaars in het laatste decennium.

Aanvankelijk beperkten de meeste ganzen hun bezoek tot koude en strenge winters (zie tabel 1), waarbij ze bovendien pas na de vorstival verschenen. Echter, een tendens werd zichtbaar om een bezoek eveneens in een zachte winter (1988) of in een zachte periode binnen een koude winter (1986) af te leggen.

Qua plaats foerageerde het merendeel van de ganzen niet lukraak door geheel Midden-Delfland. Er werd een duidelijke voorkeur voor bepaalde polders aan de dag gelegd. Dit werd al duidelijk na de winter van 1979 en 1982. Om de mate van voorkeur uit te drukken is hier uitgegaan van het aantal winters met meer dan twee-

Aalkeet Buitenpolder. Het dorpje Maasland op de achtergrond.

Foto: René Pop.

Tabel 1. Maximum aantal ganzen per dag in Midden-Delfland. * = koude of strenge winter.

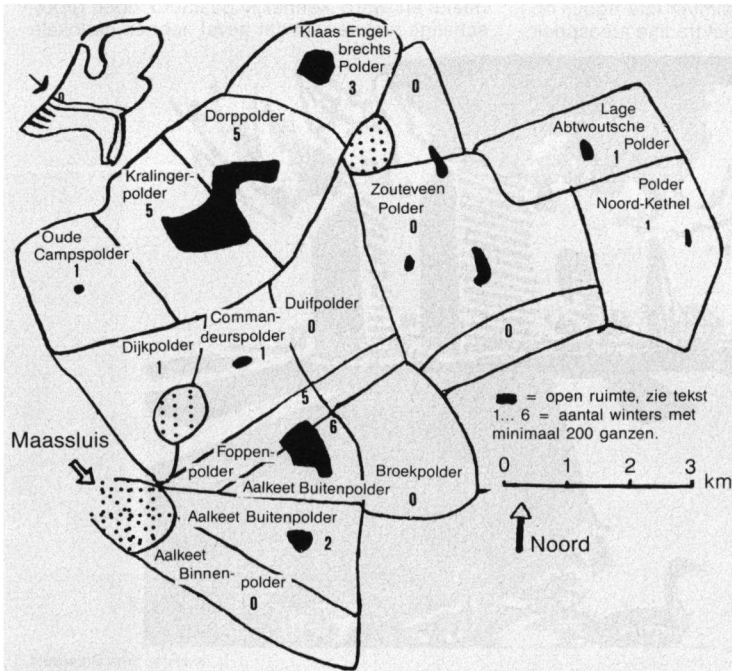
winter	Kolgans	Rietgans	Kleine Rietgans	Grauwe Gans	Brandgans
*1979	2500	460	650	3	900
1980	3			8	
1981	1	40		5	40
*1982	1350	525	90	13	55
1983	10	2		17	
1984	40		2	41	
*1985	120	500	4	10	4
*1986	3000	470	270	40	90
*1987	1500	60	300	60	4
1988	2450		300	5	6

honderd aanwezige ganzen. Met de duur van het verblijf is geen rekening gehouden. Het is wel zo dat hoge aantallen samengaan met een lang verblijf. Dit wordt hier verder niet onderbouwd. Veruit favoriet blijkt de Aalkeet Buitenpolder (zie figuur 4 en tabel 2). De polder biedt niet alleen een grote open ruimte, maar verschaft ook het voordeel van een relatief geringe afstand tot de slaapplek in vergelijking met andere polders van Midden-Delfland. Maar hoe voordelig ook, de afstand bedraagt toch nog meer dan vijftien kilometer! In 1986 en 1988 werd namelijk gezien dat de ganzen in de richting van het Haringvliet vlogen, waar zich de traditionele slaapplekken bevinden. Welke plaatsen benut worden, is nog onbekend.

Uit figuur 4 spreekt geen voorkeur voor de Zouteveen Polder, maar Aaldriks et al (1982) stelden deze – vermoedelijk zeer licht van aard – wel vast binnen de oosthelft van Midden-Delfland. Midden-Delfland werd in de jaren 1979–1988 het

meest door de Kolgans bezocht, present met maximaal een paar duizend stuks (zie tabel 1). Wat betreft talrijkheid staat denkkelijk de Rietgans op de tweede plaats; het aantal schommelt rond de vijfhonderd exemplaren. Anders dan de Kolgans blijft de Rietgans vooralsnog een 'vorstgans'. Voor de Brandgans spreekt de vorstgebondenheid nog sterker, want deze soort is maar mondjesmaat aangetroffen buiten de winter van 1979. Vorst is niet nodig om de Grauwe Gans te kunnen waarnemen. Deze jaarlijks, maar kortstondig in kleine aantallen terugkerende soort laat zich met name op de lentetrek tussen half februari en half maart zien en minder in de herfst. Verrassend is dat de Kleine Rietgans zich ontwikkelt tot een vaste bezoeker in de winter. Zal de ontwikkeling gecontinueerd worden?

Met enige nadruk werd verteld dat het vogelaars zijn die het laatste decennium ganzenrijk vinden. Maar wat zeggen boeren en jagers, van wie enkele de grote ganzenroepen van vroeger heb-

Figuur 4. Open ruimte in Midden-Delfland en de mate, waarin de polders in de jaren 1979 tot en met 1988 aantrekkelijk waren voor ganzen.

winter	Aalkeet Buitenpolder	Kralingeren Dorppolder	Klaas Engel-Brechtspolder
1979	1775	1900	2900
1982	700	770	700
1985	250	450	235
1986	3300	770	
1987	1800	1800	
1988	2200*		

Tabel 2. Maximum aantal ganzen per dag, indien boven tweehonderd exemplaren. * = 2550 in Foppenpolder.

ben beleefd? Zij bevestigen de hernieuwde talrijkheid. Zijn hun herinneringen dan bruikbaar als informatiebron? Naar mijn idee wel bruikbaar, natuurlijk mits talrijk voorhanden en kritisch bekeken, maar... ze leveren slechts grof inzicht in het verleden op met de veertig personen die ik heb gesproken. Dat blijkt wanneer het laatste decennium ter sprake komt. Sommige recente ganzenrijke winters blijven ongenoemd, terwijl andere recente winters met nog meer ganzen zoals winter 1979 in het geheugen van verschillende mensen gegrift staat.

Discussie

Midden-Delfland lijkt op weg naar de status van vaste ganzenpleisterplaats. Hoe is de terugkeer te verklaren vanuit het perspectief van een eeuw ganzengeschiedenis? Ik doe een paar suggesties.

1. De recente voorkeur voor bepaalde polders blijkt ook aanwezig (ver) vóór 1940. Enerzijds verklaart wellicht het landschap de continuïteit in de voorkeur, daar de 'ganzenpolders' zich kenmerken door grote open ruimten (zie figuur 4). Anderzijds is het mogelijk dat traditie meespeelt.

Ganzen kunnen een hoge leeftijd bereiken en beschikken over een goed geheugen (Lebret et al 1976). Bezoeken ze slechts in strenge winters hun oude pleisterplaats, dan wordt de bekendheid met de plaats toch overgenomen door hun nakomelingen. Op deze wijze zou juist het regelmatig optreden van strenge winters kunnen zorgen voor het behoud van collectieve kennis van oude pleisterplaatsen. Wat betreft Midden-Delfland, is de reeks strenge winters: 1941-1947-1956-1963-?-1979 misschien overbrugbaar.

J. Taapken doet de suggestie dat de oude pleisterplaatsen misschien opnieuw geschikt zijn geworden als voedselgebied. In dit opzicht kunnen gewijzigde jachtpraktijken van belang zijn. De mogelijkheid dat het landschap aantrekkelijker is geworden, moet echter worden uitgesloten.

2. Behalve qua voedselgebied is er ook continuïteit in de keuze van de slaappleaats. Thans slapen de ganzen in de regio Voorne-Putten, en dat deden zij ook vroeger, als wij er vanuit mogen gaan dat de feiten omtrent slaappleaatsen kloppen, zoals ze naar voren komen uit de verhalen en veronderstellingen over de tijd van (ver) vóór 1940. Hieruit blijkt de essentiële betekenis van de ver zuidelijk gelegen slaappleaatsen. Er is geen aanwijzing voor een oude, ononderbroken traditie in de keuze van de slaappleaats. Dan blijft herontdekking over. Hierbij is het niet duidelijk of de slaappleaats vanuit de nieuwe pleisterplaats herontdekt is dan wel omgekeerd, de pleisterplaats vanuit de oude slaappleaats.

3. In het Midden-Delfland van afgelopen zeventig jaar wisselde het aantal ganzen, het ging van hoog naar laag naar hoog. De vroegere achteruitgang past in het landelijke beeld en werd kennelijk gestuurd door groot-schalige factoren. In dat geval hebben de lokale

Ganzen in de Handstad.

Tekening: Wim Breedveld.

factoren, die genoemd worden door oude bewoners van Midden-Delfland, hooguit bepaald waar de ganzen het eerst vertrokken.

Evenmin staat de recente ingebruikname van Midden-Delfland op zichzelf, want het landelijk herstel van het aantal ganzen resulteert onder meer in kolonisatie van nieuwe streken. Het rivierengebied en het Utrechtsch-Hollandse plassen-gebied vallen daaronder (Van den Bergh 1985, Van den Bijstel 1987).

Als een olievlek dijt de nieuwe verspreiding uit. Deels kan dit het gevolg zijn van een naar alle kanten gelijkmatig uitwaaieren van de vogels vanuit de kern van hun overwinteringsgebied. Deels kan de kwaliteit van het landschap een rol spelen. West-Nederland wordt pas laat bevolkt en is kennelijk minder geschikt voor ganzen, het zal dan ook sneller verlaten worden bij een dalende ganzenpopulatie.

In deze gedachtengang beleeft West-Nederland het spiegelbeeld van het verleden.

Hebben dan ganzen in delen van West-Nederland in het begin van de 20ste eeuw overwinterd, zoals dat bij Midden-Delfland het geval blijkt te zijn? Via interviews is het antwoord misschien nog te achterhalen. Haast is dan wel geboden in verband met de hoge leeftijd van de verschillende personen die informatie kunnen verschaffen. Vooral de polders, waar de ganzen in de afgelo-

pen strenge winters herhaaldelijk voorkomen, verdienen aandacht. Immers, in plaats van chaotisch lijkt het voorkomen van de ganzen in strenge winters gestructureerd, met aanwijzingen naar het verleden en naar de toekomst.

Dat er nog wat te ontdekken valt, is wel waarschijnlijk. Op 8 januari 1895 werd bijvoorbeeld over ganzen geklaagd in Broekermeer bij Broek op Waterland, zo blijkt uit een archiefstuk uit Den Haag, een van de zeldzame stukken over Noord-Holland. Thans beleeft Waterland-Oost waarschijnlijk een herkolonisatie, met 1500 Kolganzen in winter 1985/1986 (Ganzenwerkgroep Nederland/België 1987).

Blijven ganzen terugkeren naar Midden-Delfland? Het is te hopen dat het gebied, ingeklemd tussen de steden van de randstad, groen blijft. Echter, de toekomst is niet zonder dreiging. Aan de Westlandse tuinbouw is, in de herinrichtingsplannen voor Midden-Delfland, expansieruimte in de Kralingerpolder toegewezen. En de Aalkeet Buitenpolder, die in de zelfde plannen tot reservaat is bestemd, kan door de aanleg van een nieuwe rijksweg worden doorsneden. Weliswaar zijn de plannen voor de aanleg voorlopig van de baan, maar voor hoelang?

Dankwoord

De tientallen personen die mij hebben geholpen bij mijn naspeuringen: geïnterviewden, vogelaars, archiefbeheerders, dank ik van harte voor hun hulp.

■ Wim Breedveld, Broekweg 130, 3131 HG Vlaardingse.

LITTERATUUR:

- Anonymous (1971): Waterwildtellingen in het Rijnmondgebied. *Tringa* 2:7-9 & 11-15.
- Aaldriks, A., F. van Hoorn & K. Mostert (1982): Midden-Delfland, verslag over vogels, zoogdieren, planten, viandiers, amfibieën. Delft.
- Bergh, L.M.J. van den (1985): Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer rapport 85/16. Leersum.
- Boeye, D. (1965): Waterwildtellingen 1964/1965. De Kemphaan 2: 2-13.
- Buisman, J. (1984): Bar en Boos, zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen. Baarn.
- Buisman, H.H. & G.J. van Oordt (1939): Verslag van de eenden-, zwanen- en ganzenenquête. *Ardea* 28: 38-47.
- Bijstel, H.J. van den (1987): Ganzen in het Langbroekergebied. De Kruisbek 30: 149-165.
- Ebbinge, B.S., L.M.J. van den Bergh, A.M.M. van Haperen, C.M. Lok, J. Philippona, J. Rooth & A. Timmerman (1987): Verspreiding en aantalsontwikkeling van in Nederland pleisterende ganzen. *De Levende Natuur* 88: 162-178.
- Ganzenwerkgroep Nederland/België (1987): Ganzen tellingen in Nederland en Vlaanderen in 1985/1986. *Limosa* 60: 137-146.
- Gooijer, H.H. de & F. Kraak (1979): Midden-Delfland, een ecologische vegetatiekartering, karteringsverslagnummer 186, Centrum voor Agrobiologisch Onderzoek. Wageningen.
- Lebret, T., Th. Mulder, J. Philippona & A. Timmerman (1976): Wilde ganzen in Nederland. Zutphen.
- Lee, C.J. van der (1968): Waterwildtellingen 1966/1967. De Kemphaan 4: 9-11.
- Lee, C.J. van der (1968): Waterwildtellingen 1967/1968. *Tringa* 1: 11-15.
- Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging, afdeling Rotterdam (1944): Mededeelingen van de Werkgroep.
- Noltee, F.K.A. & H.G. van der Weyden (1983): Advies natuur- en landschapsbehoud voor het reconstructiegebied Midden-Delfland. Staatsbosbeheer - Zuid-Holland.
- Oordt, G.J. van & J. Verwelj (1925): Voorkomen en trek van in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten. Leiden.
- Reconstructiecommissie Midden-Delfland (1986): Deelplan Lickebaert, ontwerp-reconstructieplan. Staatsbosbeheer: Diverse vogeltellingen en verslagen.
- Weyland, W.A. (1969): Waterwildtellingen 1968/1969. *Tringa* 2: 31-35.
- Winter, J. (1966): Waterwildtellingen 1965/1966. De Kemphaan 3: 9-11.
- Zegers, P.M. (1966): Vogelwaarnemingen eerste en tweede kwartaal 1966. De Kemphaan 3: 2-4.
- Zegers, P.M. (1970): Veldwaarnemingen over het eerste en tweede kwartaal 1969. *Tringa* 2: 76-78.

De redactie van 'Het Vogeljaar' dankt alle medewerkers voor hun hulp tot het welslagen van ons tijdschrift in 1988 en wenst iedereen een voorspoedig 1989 toe!